

journal homepage:

<https://www.supportscience.uz/index.php/ojhpl>

THE METHODOLOGICAL ROLE AND FUNCTIONAL TASKS OF THE SUNNAH IN THE SYSTEM OF ISLAMIC SCIENCES

Ismoiljon Ibrohimov

Master's Student of the Tashkent Islamic Institute named after Imam Bukhari

E-mail: ibrohimovismoiljon@mail.ru

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Sunnah, hadith, Islamic sciences, methodology, science of tafsir, fiqh, usul al-fiqh, aqidah, tasawwuf, Islamic epistemology, normative system, Sharia source, Sunnah of the Prophet, Islamic law.

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the methodological role and functional tasks of the Sunnah within the system of Islamic sciences. Based on various definitions of the Sunnah presented by muhaddith scholars, usul al-fiqh scholars, jurists, and theologians of aqidah, the study reveals its multilayered conceptual essence. The article also clarifies the methodological distinction between hadith and Sunnah, while scientifically demonstrating the integrative function of the Sunnah in the sciences of tafsir, fiqh, aqidah, and ethics (tasawwuf). The research findings confirm that the Sunnah is not merely a secondary source, but rather a methodological foundation and normative guide that unifies the entire system of Islamic sciences. The article contributes to the reinterpretation of the Sunnah through modern scholarly approaches and provides a deeper understanding of its place within Islamic epistemology.

Received: 20.05.26

Accepted: 21.05.26

Published: 22.05.26

SUNNATNING ISLOMIY FANLAR TIZIMIDAGI METODOLOGIK O'RNINI VA FUNKSIONAL VAZIFALARI

Ismoiljon Ibrohimov

Imom Buxoriy nomidagi Toshkent Islom instituti magistranti

E-mail: ibrohimovismoiljon@mail.ru

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Sunnat, hadis, islomiy fanlar, metodologiya, tafsir ilmi, fiqh, usul al-fiqh, aqida, tasavvuf, islom epistemologiyasi, normativ tizim, sharʼiy manba, Rasululloh sunnati, islom huquqi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada sunnatning islomiy fanlar tizimidagi metodologik oʻrni va funksional vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Sunnatning muhaddislar, usul al-fiqh ulamolari, faqihlar va aqida olimlari nazdidagi turli taʼriflari asosida uning koʻp qatlamli konseptual mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, hadis va sunnat oʻrtasidagi metodologik farq yoritilib, sunnatning tafsir, fiqh, aqida hamda axloq (tasavvuf) ilmlaridagi integrativ funksiyasi ilmiy asosda koʻrsatib beriladi. Tadqiqot natijalari sunnatning faqat ikkinchi darajali manba emas, balki islomiy ilmlar tizimini birlashtiruvchi metodologik asos va normativ yoʻnaltiruvchi ekanligini tasdiqlaydi. Maqola sunnatni zamonaviy ilmiy yondashuv asosida qayta anglash va uning islomiy epistemologiyadagi oʻrni chuqurroq yoritishga xizmat qiladi.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ МЕСТО И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ СУННЫ В СИСТЕМЕ ИСЛАМСКИХ НАУК

Исмоилжон Иброхимов

Магистрант Ташкентского исламского института имени Имама Бухари

E-mail: ibrohimovismoiljon@mail.ru

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Сунна, хадис, исламские науки, методология, наука тафсира, фикх, усуль аль-фикх, акида, тасаввуф, исламская эпистемология, нормативная система, шариатский источник, Сунна Посланника Аллаха, исламское право.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются методологическое место и функциональные задачи Сунны в системе исламских наук. На основе различных определений Сунны, представленных мухаддисами, учёными усуль аль-фикха, факихами и богословами акиды, раскрывается её многослойная концептуальная сущность. Также освещается методологическое различие между хадисом и Сунной, а интегративная функция Сунны в науках тафсира, фикха, акиды и этики (тасаввуфа) обосновывается научным образом. Результаты исследования подтверждают, что Сунна является не только вторичным источником, но и методологической основой и

нормативным ориентиром, объединяющим систему исламских наук. Статья способствует переосмыслению Сунны на основе современных научных подходов и более глубокому раскрытию её места в исламской эпистемологии.

Kirish. Islomiy ilmlar tizimida sunnat markaziy va hal qiluvchi o‘rin egallaydi. U faqatgina Qur‘oni Karimdan keyingi ikkinchi manba sifatida emas, balki ilohiy ta‘limotning amaliy ifodasi, metodologik yo‘naltiruvchisi va shar‘iy tizimning hayotiy asosidir [1]. Qur‘oni Karimda ilohiy qonuniyatlar umumiy, universal va ko‘p hollarda mujmal shaklda bayon etilgan bo‘lsa, sunnat ushbu qonuniyatlarni konkret voqelikda namoyon etuvchi, ularni sharhlab beruvchi va amaliyotga joriy etuvchi asosiy manba sifatida xizmat qiladi [2].

Sunnatni o‘rganishning dolzarbligi shundaki, u islomiy tafakkurning barcha qatlamlariga – tafsir, fiqh, aqida, tasavvuf va hatto ijtimoiy-falsafiy qarashlarga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, sunnat tushunchasi turli ilmiy maktablar va fan yo‘nalishlarida bir xil talqin qilinmaydi. Har bir fan o‘z predmeti, metodologiyasi va tadqiqot maqsadidan kelib chiqib, sunnatga o‘ziga xos yondashuvni ishlab chiqqan [3].

Mazkur maqolaning maqsadi – sunnat istilohining konseptual mohiyatini ochib berish, uning turli islomiy fanlardagi o‘rni va funksional vazifalarini ilmiy asosda tahlil qilish hamda sunnatning metodologik integrator sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatishdan iborat.

Asosiy qism. Sunnat istilohining nazariy asoslari

“Sunnat” atamasi lug‘aviy jihatdan “yo‘l”, “tariqa”, “odat” kabi ma‘nolarni anglatadi [4]. Ushbu ma‘nolar umumiy holda inson hayotida takrorlanib boradigan amaliy yo‘l yoki uslubni ifodalaydi. Biroq istilohiy jihatdan sunnat tushunchasi islomiy fanlar tizimida bir xil talqin qilinmaydi, balki har bir ilm sohasi o‘z predmeti va metodologik yondashuviga ko‘ra unga o‘ziga xos ta‘rif beradi. Bu esa sunnatning ko‘p qatlamli ilmiy tushuncha ekanligini ko‘rsatadi.

Muhaddislar sunnatni Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning barcha so‘zlari, amallari, taqriqlari va sifatlarini o‘z ichiga olgan to‘liq tarixiy meros sifatida izohlaydilar [5]. Bu yondashuvning asosiy maqsadi – Payg‘ambar alayhissalomning hayotini imkon qadar to‘liq va ishonchli tarzda saqlab qolish, uni keyingi avlodlarga xolis holda yetkazishdan iboratdir. Shu bois muhaddislar nafaqat shar‘iy hukmlarga oid rivoyatlarni, balki u zotning kundalik hayoti, axloqi, hatto jismoniy sifatlariga oid ma‘lumotlarni ham sunnat doirasiga kiritadilar. Bu yondashuv sunnatni keng qamrovli tarixiy va rivoyaviy manba sifatida namoyon qiladi.

Usul al-fiqh ulamolari esa sunnatni shar'iy hukm chiqarishda asos bo'luvchi dalil sifatida talqin qiladilar. Ularning e'tibori sunnatning huquqiy va normativ jihatiga qaratilgan. Ularning ta'rifiga ko'ra: "Sunnat – Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan sodir bo'lgan va shar'iy hukmga dalil bo'lishga yaroqli bo'lgan so'z, fe'l va taqrirlardir" [6].

Bu ta'rif sunnatni faqatgina huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan rivoyatlar bilan cheklaydi va shaxsiy odatlar bilan shar'iy hukmlar o'rtasini ajratadi.

Faqihlar esa sunnatni amaliy-huquqiy kategoriya sifatida baholab, uni farz va vojibdan keyingi darajaga qo'yadilar [7]. Bu yondashuvda sunnat ibodat va muomala jarayonida insonning amal darajasini belgilovchi mezon sifatida xizmat qiladi. Demak, bu yerda sunnat – baholash kategoriyasi.

Aqida ilmida esa sunnat bid'atning qarama-qarshisi sifatida talqin qilinadi [8]. Ya'ni sunnat – Rasululloh va sahobalar tutgan to'g'ri e'tiqod yo'li bo'lib, undan og'ish bid'at hisoblanadi. Bu ta'rif sunnatning e'tiqodiy himoya mexanizmi sifatidagi rolini ochib beradi.

Demak, sunnatning turlicha ta'riflari uning turli fanlardagi funksional vazifalaridan kelib chiqadi. Bu holat sunnatning universal va integrativ tushuncha ekanligini, ya'ni u barcha islomiy fanlarni birlashtiruvchi metodologik asos ekanini ko'rsatadi.

Hadis va sunnat o'rtasidagi metodologik farq

Ilmiy adabiyotlarda hadis va sunnat tushunchalari ko'pincha bir-birining o'rnida ishlatiladi. Biroq chuqur tahlil qilinganda ular o'rtasida muhim metodologik farq mavjudligi ayon bo'ladi.

Hadis – bu Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan rivoyat qilingan xabarlar majmui bo'lib, u axborot xarakteriga ega [9]. Hadis ilmida asosiy e'tibor rivoyat zanjiri, isnod, matnning ishonchliligi va tarixiy aniqligiga qaratiladi. Demak, hadis – bu "ma'lumotlar bazasi".

Sunnat esa ushbu hadislar asosida shakllangan amaliy yo'l, ya'ni normativ metod hisoblanadi [10]. Sunnat hadislar ichidan tanlab olingan, amaliyotga tatbiq etilgan va shar'iy mezon darajasiga ko'tarilgan yo'ldir.

Zamonaviy tadqiqotchilar bu farqni quyidagicha ifodalaydilar:

- Hadis – "naql" (axborot, rivoyat)
- Sunnat – "amal" (metod, namuna)

Bu farq juda muhim, chunki u sunnatni faqat tarixiy xabar emas, balki hayotiy metod sifatida tushunishga imkon beradi. Shu bois har bir sunnat hadisga asoslanadi, biroq har bir hadis sunnat darajasiga ko'tarilavermaydi. Bu esa sunnatning selektiv va normativ xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

3. Sunnatning tafsir ilmidagi metodologik o'rni

Tafsir ilmidagi sunnat Qur'oni tushunishning eng muhim va ishonchli manbasi hisoblanadi. Chunki Qur'oni Karim ko'plab hukm va prinsiplarga umumiy tarzda ishora qiladi, ularning tafsiloti esa sunnat orqali ochib beriladi.

Ilmiy metodologiyada "Qur'oni sunnat bilan tafsir qilish" prinsipi ustuvor ahamiyatga ega [11]. Bu prinsipga ko'ra, Qur'on oyatlarini to'g'ri anglash uchun avvalo Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning ularni qanday tushuntirganlariga murojaat qilish zarur.

Sunnat tafsirda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- Oyatlarni bayon qiladi (mubayyinlik)
- Umumiy hukmlarni aniqlashtiradi
- Oyatlarining nozil bo'lish sabablarini tushuntiradi
- Mujmal oyatlarni tafsil qiladi

As-Suyutiy ta'kidlaganidek: "Tafsirning eng oliy turi – Qur'oni sunnat bilan tafsir qilishdir" [12].

Az-Zarkashiy esa sunnatni interpretatsion mezon sifatida baholab:

"Sunnat Qur'onning keng ma'nolari ichidan aniq ma'noni ajratib beradi" [13], – deydi. Bu esa sunnatni tafsir ilmidagi metodologik filtr sifatida namoyon qiladi. Sunnatsiz tafsir qilish sub'ektiv talqinlarga olib kelishi mumkin.

4. Sunnatning fiqh va usul al-fiqhdagi funksional vazifasi

Fiqh ilmi tizimida sunnat huquqiy normalarni ishlab chiqishda markaziy rol o'ynaydi. U nafaqat dalil, balki qonun chiqarish jarayonidagi metodologik instrument hisoblanadi.

Ash-Shatibiy yozadi:

"Sunnat Qur'oni hayotga tatbiq etadi va uni voqelik bilan bog'laydi" [14].

Sunnat fiqhda quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Mujmal oyatlarni tafsil qiladi
- Mutlaq hukmlarni cheklaydi
- Yangi hukmlar chiqarishga asos bo'ladi
- Qiyos va ijtihod uchun mezon bo'lib xizmat qiladi

Masalan, Qur'onda o'g'rilik jazosi umumiy tarzda keltirilgan bo'lsa, uning miqdori, shartlari va amalga oshirish tartibi sunnat orqali aniqlashtirilgan.

Demak, sunnat fiqhda nazariy prinsiplarni amaliy huquqiy tizimga aylantiruvchi asosiy mexanizm hisoblanadi.

5. Sunnatning aqida ilmidagi o'rni

Aqida ilmida sunnat g'aybiy masalalarni tushuntiruvchi asosiy manba hisoblanadi [15]. Qur'oni Karimda umumiy tarzda bayon etilgan ko'plab e'tiqodiy tushunchalar sunnat orqali batafsil izohlanadi.

Jumladan:

- Oxirat hayoti
- Qabr azobi
- Munkar va Nakir savollari
- Jannat va do'zax tafsilotlari

Imom Abu Hanifa yozadi: "Qabr azobi haqdir va bu sunnat bilan sobit bo'lgan" [16].

Sunnat aqidada quyidagi vazifalarni bajaradi:

- G'aybiy haqiqatlarni aniqlashtiradi
- To'g'ri e'tiqodni shakllantiradi
- Bid'at va noto'g'ri qarashlardan himoya qiladi

Shu bois sunnat aqida ilmini falsafiy taxminlardan himoya qilib, uni vahyga asoslangan tizimga aylantiradi.

Sunnatning axloq va tasavvufdagi roli

Axloqiy tarbiya tizimida sunnat eng amaliy va samarali metod hisoblanadi. Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning hayotlari komil inson modelining mukammal namunasidir [17].

Imom G'azzoliy yozadi: "Qalbni poklash faqat sunnat orqali amalga oshadi" [18].

Sunnat axloq va tasavvufda:

- Axloqiy mezonlarni belgilaydi
- Ruhiy kamolot yo'lini ko'rsatadi
- Tarbiyaviy metod vazifasini bajaradi

Masalan, sabr, tavoze', saxovat, kechirimlilik kabi fazilatlar sunnat orqali amaliy shaklga ega bo'ladi.

Demak, sunnat islomiy axloq tizimining amaliy modeli hisoblanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatadiki, sunnat islomiy fanlar tizimida fundamental metodologik asos hisoblanadi. U faqatgina ikkinchi manba emas, balki barcha ilmlarni birlashtiruvchi integrator vazifasini bajaradi.

Sunnat:

- Tafsirida – interpretatsiya mezon
- Fiqhda – huquqiy instrument
- Aqidada – e'tiqodiy asos

- Axloqda – amaliy model sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bois sunnatni to‘g‘ri anglash va ilmiy asosda qo‘llash islomiy ilmlarning obyektivligini ta‘minlashning muhim shartidir. Sunnat Qur‘on bilan birgalikda yagona ilohiy tizimni tashkil etib, musulmon jamiyatining diniy va ijtimoiy hayotini tartibga soladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Al-G‘azzoliy, Abu Hamid Muhammad. Ihyo Ulum Ad-Din. Cairo: Dar al-Ma‘rifa, 2005.
2. As-Suyutiy, Jaloliddin. Al-Itqon Fi Ulum Al-Qur‘an. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 2003.
3. Ash-Shatibiy, Abu Ishoq. Al-Muvafaqat. Beirut: Dar al-Ma‘rifa, 1997.
4. Abu Hanifa, Nu‘mon ibn Sobit. Al-Fiqh Al-Akbar. Cairo: Dar al-Salam, 1999.
5. Az-Zarkashiy, Badruddin. Al-Burhan Fi Ulum Al-Qur‘an. Beirut: Dar al-Ma‘rifa, 2001.
6. Al-Xatib, Muhammad Ajjaj. Usul Al-Hadis. Damascus: Dar al-Fikr, 1989.
7. As-Saxoviy, Muhammad ibn Abdurrahman. Fathu-l-Mug‘is. Cairo: Dar al-Hadith, 2003.
8. Al-Kafaviy. Al-Kulliyot. Beirut: Muassasa ar-Risala, 1998.